

Problemy i wyzwania rozwoju obszarów wiejskich

Joanna Kudelko

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

e-mail: kudelkoj@uek.krakow.pl

ORCID: 0000-0002-8430-2377

Cytuj jako: Kudelko, J. (2023). Problemy i wyzwania rozwoju obszarów wiejskich. W: D. Rynio, A. Zakrzewska-Półtorak (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi* (s. 247-258). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Rozwój obszarów wiejskich przejawia się poprzez dokonujące się w czasie przemiany potencjału gospodarczego i społecznego wsi, które wpływają na poprawę możliwości zarobkowania i warunków życia ludności. Obszary wiejskie napotykać jednak wiele istotnych problemów i wyzwań rozwojowych, związanych z uwarunkowaniami społeczno-gospodarczymi, przyrodniczymi i kulturowymi. Stanowią ponadto przedmiot szeroko zakrojonych badań, podejmujących problematykę rozwoju obszarów wiejskich, czynników i uwarunkowań tego procesu oraz sposobów jego stymulowania, a także zachodzących przemian strukturalnych. Celem rozdziału jest dokonanie przeglądu ustaleń teoretycznych oraz wyników badań empirycznych – polskich i zagranicznych – dotyczących problemów, czynników i wyzwań rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: czynniki rozwoju, obszary wiejskie, rozwój społeczno-gospodarczy.

JEL Classification: O18

1. Wstęp

Regiony ekonomiczne są złożonymi układami przestrzennymi. Obejmują wiele obszarów o zróżnicowanych uwarunkowaniach rozwoju. Różnorodność miejsc w przestrzeni geograficznej regionów, związana z odmiennymi warunkami gospodarczymi, społecznymi, przyrodniczymi i kulturowymi, implikuje istnienie odrębności i zróżnicowań terytorialnych. Czynniki rozwojowe koncentrują się w najbardziej atrakcyjnych miejscach do życia i prowadzenia działalności gospodarczej, co powoduje, że rozwój poszczególnych terytoriów odbywa się z różną intensywnością i z odmiennymi efektami.

Podstawowym celem polityki ekonomicznej, realizowanej na różnych szczeblach, jest zdynamizowanie i podniesienie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego

oraz dążenie do zmniejszania dystansu rozwojowego, jaki dzieli poszczególne jednostki terytorialne.

Obszary wiejskie zwykle wykazują się niższym poziomem rozwoju niż obszary miejskie. Nie stanowią jednak jednorodnej grupy jednostek, ale wykazują duże zróżnicowanie rozwojowe. Na procesy rozwoju społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich wpływają uwarunkowania historyczne, przyrodnicze oraz społeczno-ekonomiczne.

Podjęmowane przez różnych autorów badania naukowe obejmujące problematykę obszarów wiejskich są bardzo obszerne i wieloaspektowe. Odnoszą się m.in. do poziomu i czynników rozwoju oraz przyczyn powstawania różnicowań regionalnych na obszarach wiejskich (Agarwal i in., 2009; Courtney i Moseley, 2008; Isserman i in., 2009; Kudełko, 2019, Kudełko i in., 2020; Lopez-Penabad i in., 2022; Stanny i in., 2018), sposobów oceny i stymulowania rozwoju (Abreu i in., 2019; Czudec i Zajęc, 2021), jak również identyfikacji funkcji gospodarczych gmin wiejskich (Bański i Mazur, 2016; Komornicki i Śleszyński, 2016; Stanny i in., 2021).

Celem rozdziału jest dokonanie przeglądu ustaleń teoretycznych oraz wyników badań empirycznych, polskich i zagranicznych, w zakresie problemów, czynników i wyzwań rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Ze względu na ograniczoną objętość rozdziału, zagadnienia te zostały ujęte w sposób syntetyczny.

2. Problemy i czynniki rozwoju obszarów wiejskich

Rozwój społeczno-gospodarczy zdefiniować można jako zmiany o charakterze ilościowym i jakościowym, które mają na celu osiągnięcie trwałego zwiększenia potencjału społeczno-gospodarczego i kulturowego danej jednostki terytorialnej. Celem rozwoju, a zarazem ostateczną jego miarą, jest poprawa warunków życia ludności i zapewnienie jej wyższego poziomu dobrobytu (Kudełko, 2017). Pojęcie rozwoju w odniesieniu do obszarów wiejskich obejmuje dokonujące się w czasie przemiany potencjału gospodarczego i społecznego wsi, które wpływają na poprawę możliwości zarobkowania i warunków życia ludności.

O specyfice obszarów wiejskich decyduje ich tożsamość społeczna i kulturowa. Każdy obszar wiejski ma unikalne położenie geograficzne, zasoby naturalne, historię, skład etniczny ludności, religię i tradycje oraz potencjał gospodarczy (Patarchanova, 2012).

Na obszarach wiejskich kumuluje się wiele istotnych problemów rozwojowych. Mieszkańcy gmin wiejskich mają zwykle mniejsze szanse na znalezienie pracy i gorszy dostęp do technologii, infrastruktury i usług niż ludność zamieszkująca miasta (Esteban-Salvador i in., 2020). Obszary wiejskie cechuje ograniczony dostęp do zasobów ludzkich, kapitału finansowego i instytucji otoczenia gospodarczego oraz większa odległość od rynku i usług. Wiele społeczności wiejskich jest oddalonych od głównych sieci biznesowych i pozbawionych instytucjonalnych mechanizmów wsparcia dla

małych i średnich przedsiębiorstw (Deller i in., 2019). Oddalenie i ograniczone możliwości finansowe nie sprzyjają rozwojowi przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, a niska gęstość zaludnienia wpływa na ograniczony lokalny popyt i uniemożliwia przedsiębiorcom wiejskim osiągnięcie korzyści skali.

Zdaniem Bańskiego (2011) najważniejszą rolę w rozwoju obszarów wiejskich odgrywają czynniki geograficzne, związane z położeniem w sąsiedztwie dużego miasta, posiadanymi warunkami naturalnymi, bazą surowcową oraz walorami turystycznymi.

Spośród wielu zmian, które zachodzą na wsi, najsilniej zmieniających jej charakter, badacze szczególnie akcentują dwa zjawiska: urbanizację wielu obszarów wiejskich, zwłaszcza o charakterze podmiejskim, skutkującą przede wszystkim zmianą charakteru zabudowy wsi, struktury dochodów i stylu życia przy równoczesnym zagrożeniu obszarów peryferyjnych procesami depopulacji i marginalizacji oraz postępującą dezagraryzacją tych obszarów (Borowiecki i in., 2018).

Wśród przyczyn peryferyjności obszarów wiejskich, poza położeniem geograficznym i utrudnieniami komunikacyjnymi, Nurzyńska (2016) wskazuje na: depopulację, niską jakość kapitału ludzkiego i społecznego, a także niską dostępność infrastruktury finansowej i społecznej oraz ograniczone kompetencje lokalnych władz i słabe przywództwo.

Jednakże współcześnie postęp w zakresie transportu, telekomunikacji i informatyzacji sprawia, że odległość fizyczna nie stanowi już tak znaczącej bariery w dokonywaniu transakcji, przemieszczaniu czynników produkcji i towarów. Znaczenie czynnika lokalizacji przestrzennej ulega zmniejszeniu na rzecz typu ukształtowanych struktur społeczno-gospodarczych. Obecnie bariery rozwoju obszarów wiejskich związane są z niską jakością kapitału ludzkiego i społecznego, słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczeństwa informacyjnego, mało rozwiniętymi powiązaniem wewnątrz sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz pomiędzy nim a otoczeniem biznesu, a także ze słabo rozwiniętą siecią instytucji (Żmija, 2022).

Większość badaczy jest zgodna, że jednym z ważniejszych zasobów wewnętrznych obszarów wiejskich, mających znaczący wpływ na ich rozwój, są zasoby ludzkie (Sorensen, 2018). Niekorzystnym uwarunkowaniem wielu obszarów wiejskich jest depopulacja, chociaż problem ten jest zróżnicowany terytorialnie (Delgado, 2019). Wyludnienie obszarów wiejskich wiąże się w szczególności z migracją młodych dorosłych do obszarów miejskich, co powoduje starzenie się ludności i zmniejszający się przyrost naturalny. Spadek liczby ludności niekorzystnie przekłada się na wzrost gospodarczy (Esteban-Salvador i in., 2020). Artz (2003) zwraca uwagę na niekorzystne zjawisko drenażu mózgow występujące, gdy młodzi i dobrze wykształceni ludzie poszukują lepiej płatnej pracy na obszarach miejskich. Ogólny przyrost ludności w gminach, na który składają się dwa komponenty: przyrost naturalny i saldo migracji, można uznać za podstawowy wskaźnik ich rozwoju (Humlerova, 2018).

Wyniki prowadzonych badań naukowych wskazują, że jedną z głównych barier rozwoju obszarów wiejskich są czynniki demograficzne oraz nieodpowiednia jakość kapitału ludzkiego wynikająca z niższego poziomu wykształcenia na obszarach wiej-

skich (Deller i in., 2019). Badania zależności między lokalnymi, wewnętrznymi zasobami a wzrostem liczby ludności w małych społecznościach w Danii wykazują związek między poziomem kapitału rzeczowego a wzrostem liczby ludności (Sorensen, 2018). Także w odniesieniu do gmin wiejskich w Republice Czeskiej wykazano znaczenie i wpływ potencjału ludzkiego na rozwój gospodarczy (Humlerova, 2018; Perlin i in., 2010). Inne badania dowodzą z kolei, że saldo migracji w gminach odzwierciedla atrakcyjność tych terytoriów dla mieszkańców (Abreu i in., 2019; Floridi i in., 2011).

Prowadzone badania empiryczne wskazują też na inne, poza przemianami demograficznymi, czynniki wpływające na rozwój gmin wiejskich. Bulderberga (2015) na podstawie wieloczynnikowej analizy rozwoju gmin w regionach Łotwy stwierdza, że najważniejszymi czynnikami wyróżniającymi gminy lepiej rozwinięte są: większa liczba ludności, wyższy poziom dochodów oraz korzystna struktura wiekowa. Natomiast wśród głównych problemów gmin słabo rozwiniętych wyróżnia: wyludnianie i starzenie się ludności, małą liczbę pracujących, niskie wynagrodzenia, małą powierzchnię gospodarstw rolnych oraz niską intensywność działalności rolniczej. Tomal (2021) podjął badania w zakresie poziomu koordynacji rozwoju społeczno-gospodarczo-infrastrukturalnego polskich gmin wiejskich. Dowodzi, że głównymi barierami ich rozwoju są: mała gęstość zaludnienia, mała liczba dużych podmiotów gospodarczych oraz ograniczony stopień infrastrukturalnego wyposażenia gmin. Standar i Kozera (2019) w badaniu gmin wiejskich w Polsce zidentyfikowali zależność pomiędzy ich poziomem rozwoju a dochodami gmin i ich potencjałem inwestycyjnym. Do podobnych wniosków doszli Czudec i Zajac (2021), którzy to dostrzegli zależności między poziomem aktywności inwestycyjnej gmin a udziałem dochodów podatkowych gmin w dochodach budżetowych oraz między aktywnością inwestycyjną gmin a ich położeniem geograficznym.

Badania realizowane na terytorium różnych krajów Unii Europejskiej wskazują na istnienie pewnych wspólnych problemów rozwojowych specyficznych dla obszarów wiejskich, niezależnie od ich położenia w różnych regionach i krajach. Najczęstsze problemy rozwojowe obszarów wiejskich związane są z niekorzystną sytuacją demograficzną oraz istniejącymi barierami finansowymi rozwoju przedsiębiorczości. Istotnymi problemami rozwojowymi na obszarach wiejskich są również: niska jakość kapitału ludzkiego i społecznego, słabo rozwinięta infrastruktura gospodarcza i społeczna oraz istniejące bariery prawno-administracyjne (Kusio i in., 2022).

3. Funkcje gospodarcze obszarów wiejskich

Rozwój gmin wiejskich ma ścisły związek z pełnionymi przez nie funkcjami gospodarczymi. Tradycyjne postrzeganie funkcji obszarów wiejskich odnosi się do rolnictwa i leśnictwa. Obszary wiejskie pełnią ważne funkcje, zapewniając produkty rolne, dbając o właściwą gospodarkę gruntami i zasobami wodnymi oraz zachowanie środowiska naturalnego (Green-Leigh i Blakely, 2017; Heley i Jones, 2012). Jednak w procesie zachodzących przemian społeczno-ekonomicznych w wielu gminach wiejskich rol-

nictwo utraciło swoją dominującą funkcję w strukturze tworzenia produktu krajowego brutto, zatrudnienia oraz dochodów ludności wiejskiej (Czapiewski, 2011). Coraz częściej obszary wiejskie pełnią wiele funkcji pozarolniczych, np. przemysłowe, turystyczne, rekreacyjne, wypoczynkowe czy mieszkaniowe, umożliwiając ich mieszkańcom poszukiwanie zatrudnienia w bardziej intratnych sektorach gospodarki. Badania empiryczne dowodzą, że dywersyfikacja działalności gospodarczej zwiększa dochody gospodarstw domowych (Gautam i Andersen, 2016). Zanik tradycyjnych funkcji wiejskich można obserwować szczególnie na obszarach zlokalizowanych wokół dużych ośrodków miejskich, gdzie postępujące procesy urbanizacji przyczyniają się do przekształcania obszaru wiejskiego w miejski (Casini i in., 2021). Powoduje to pogłębiającą się lukę rozwojową pomiędzy zurbanizowanymi gminami podmiejskimi a bardziej peryferyjnie położonymi obszarami wiejskimi, które charakteryzują zwykle niższe dochody i mniejsza dostępność infrastruktury (Bonfiglio i in., 2017).

W typologii funkcjonalnej gmin wiejskich najczęściej stosowne są trzy podejścia: lokalizacyjne, strukturalne i kombinacyjne (Bański i Mazur, 2016; Komornicki i Śleszyński, 2013; Stanny i in., 2018). Pierwsze z nich opiera się na kryterium lokalizacji. W tym ujęciu typologia gmin nawiązuje do zasady kontinuum miejsko-wiejskiego, która określa strefy wpływów miast na obszary wiejskie. Kryteria delimitacji gmin opierają się głównie na takich wskaźnikach, jak: gęstość zaludnienia, peryferyjne położenie i charakter działalności gospodarczej. W innym podejściu – w typologii strukturalnej gmin wiejskich – uwzględniane są występujące między nimi różnice pod względem struktury społeczno-gospodarczej. Są to typologie wielowymiarowe, oparte na wielu wskaźnikach charakteryzujących rozwój społeczno-gospodarczy (Stanny i in., 2021). Podejście kombinacyjne łączy metody stosowane w typologii lokalizacyjnej i strukturalnej. Ze względu na pełnione funkcje wyróżnia się różne typy gmin wiejskich, w tym: zurbanizowane o mocno zredukowanej funkcji rolniczej, wielofunkcyjne o zrównoważonej strukturze sektorowej, wielodochodowe o rozdrobnionym rolnictwie, rolnicze o dominującym znaczeniu rolnictwa tradycyjnego, rolnicze o dominującym znaczeniu rolnictwa wieloobszarowego, wyspecjalizowane (np. turystyczne) (Kudelko, 2019; Stanny i in., 2018).

Gminy o różnej strukturze funkcjonalnej rozwijają się w odmienny sposób, co przekłada się na poziom i dynamikę rozwoju społeczno-gospodarczego, a zarazem na zamożność ich mieszkańców. W wielu badaniach odnoszących się do poziomu rozwoju gmin wiejskich w Polsce zaobserwowano, że najlepsze wyniki osiągnęły gminy zurbanizowane, położone w pobliżu ośrodków miejskich, a także wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych (Chrzanowska i Zielińska-Sitkiewicz, 2018; Kudelko, 2019; Just i Łuczak, 2019). Wraz z postępującą urbanizacją na obszarach wiejskich położonych w pobliżu miast zmniejsza się znaczenie funkcji rolniczej (Heffner i Twardzik, 2022). Mieszkańcy oraz przedsiębiorcy dostrzegają korzystne cechy zamieszkania i lokalizacji działalności gospodarczej w strefach podmiejskich dużych centrów miejskich (Heffner, 2011). Obszary wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie największych aglomeracji miejsko-przemysłowych wyróżniają się największą aktywno-

ścią gospodarczą osób fizycznych (Kamińska, 2011). Gminy zasilane przez napływ nowych mieszkańców i przedsiębiorców generują większe dochody z tytułu podatków i opłat, wpływając na większą autonomię finansową i możliwości inwestycyjne. W strefie podmiejskiej dużych miast pojawia się wiele nowych konkurencyjnych możliwości na rynku pracy oraz kompleksowa oferta handlowo-usługowa i kulturalna (Heffner i Twardzik, 2015). Rozwojowi takich gmin sprzyja nagromadzenie pozytywnych zjawisk społecznych, tj. napływ migracyjny ludności, jej aktywność oraz wysoki poziom wykształcenia; jak również zjawisk gospodarczych, związanych z sąsiedztwem dużego rynku pracy i rynku zbytu, napływem inwestycji, wysokim poziomem wyposażenia w infrastrukturę i intensywnym ruchem budowlanym (Bański, 2011).

Z kolei gminy o niskim poziomie rozwoju, zlokalizowane w regionach peryferyjnych, mają znacznie ograniczone środki na inwestycje i przezwycięzenie niedorozwoju (Standar i Kozera, 2019). Wyniki badań wskazują, że zwłaszcza obszary zdominowane przez rolnictwo tradycyjne wykazują niższy poziom rozwoju niż inne typy funkcjonalne gmin wiejskich (Kudęłko, 2019; Stanny i in., 2021).

4. Wyzwania rozwojowe obszarów wiejskich

Ważnym nurtem podejmowanym w literaturze przedmiotu jest poszukiwanie sposobów na stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich oraz wskazanie właściwych rozwiązań dla realizowanej polityki i strategii rozwoju. Działania ukierunkowane na rozwój obszarów wiejskich mają na celu poprawę jakości życia i dobrobytu ludności wiejskiej oraz wyrównanie dysproporcji między obszarami wiejskimi i miejskimi (Abreu i in., 2019). Wychodząc z tego założenia, Stanny wraz z zespołem badawczym (2021) twierdzą, że należy zaakceptować istniejącą różnorodność obszarów wiejskich, wynikającą z ich struktury gospodarczej i pełnionych funkcji. Celem priorytetowym dla wszystkich obszarów jest podnoszenie poziomu dobrostanu, ale instrumenty polityki rozwoju powinny być zróżnicowane i dostosowane do specyfiki i wyjątkowości poszczególnych terytoriów.

Wśród badaczy obszarów wiejskich panuje zgoda co do tego, że wobec obserwowanego współcześnie spadku znaczenia funkcji rolniczej w gminach wiejskich strategicznym celem rozwojowym staje się wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Polega on na dywersyfikacji działalności gospodarczej i źródeł dochodów ludności wraz z rozwojem firm i zwiększaniem zatrudnienia w pozarolniczych sektorach gospodarki (Biczkowski i Jezierska-Thöle, 2021; Renting i in., 2009). Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich obejmuje rolnictwo i inne rodzaje działalności gospodarczej, w tym handel, a także funkcje społeczno-gospodarcze, środowiskowe i kulturowe obszarów wiejskich. Ponadto, obok celów ukierunkowanych na generowanie miejsc pracy i podnoszenie jakości życia, należy uwzględnić postulaty pozaekonomiczne, ukierunkowane na realizację zasad zrównoważonego rolnictwa, ochronę krajobrazu i bioróżnorodności w produkcji rolnej (Żmija, 2022). Wszystkie te funkcje powinny się rozwijać symbiotycznie i współdziałać w celu promowania wzrostu obszarów wiejskich

(Hall i in., 2004). W wielofunkcyjności wsi upatruje się szansy na przyspieszenie rozwoju, zarówno rolnictwa, jak i dziedzin pozarolniczych, a także niwelowanie różnych konfliktów i napięć społecznych (Jezierska-Thöle, 2013).

W nawiązaniu do koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wielu autorów podkreśla potrzebę dywersyfikacji działalności gospodarczej, co umożliwi ludności wiejskiej pozyskiwanie dochodów także z pozarolniczych aktywności (Barrett, 2015). W tym zakresie ważną rolę odgrywa stymulowanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Rozwój przedsiębiorstw powinien opierać się na tworzeniu innowacji bazujących na lokalnej wiedzy lub transferze nowych technologii w rolnictwie i poza nim (Akgün i in., 2015). Wzmacnianie ducha przedsiębiorczości wymaga wykształcenia całego ekosystemu biznesowego oraz zaangażowania wszystkich interesariuszy wiejskich i uczenia się przedsiębiorczości przez całe życie (Leonidou i in., 2020). Wielu badaczy wskazuje na konieczność współpracy przedsiębiorców wiejskich oraz tworzenia sieci powiązań angażujących wszystkich interesariuszy, w tym także społeczności lokalnych, w rozwój lokalnej przedsiębiorczości (Brandt i in., 2018; Steiner i Teasdale, 2019). W procesie stymulowania rozwoju obszarów wiejskich ważną rolę odgrywają władze lokalne, które mają możliwość kreowania warunków dla rozwoju przedsiębiorczości przez inwestycje w infrastrukturę techniczną i społeczną (Meador i Skerratt, 2017). Stymulowanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich i efektywne wykorzystanie zasobów endogenicznych wymaga stworzenia w ramach interwencji publicznej mechanizmów wspierających wiejskich przedsiębiorców w zakresie działań innowacyjnych, pozyskiwania wiedzy zewnętrznej i nowoczesnych technologii oraz budowania powiązań sektora przedsiębiorstw z ośrodkami innowacji oraz jednostkami naukowo-badawczymi (Żmija, 2022). Wnioski pochodzące z badań różnych regionów europejskich wykazały, że najważniejsze zadania na rzecz rozwoju obszarów, wskazane przez liderów społeczności lokalnych, obejmują edukację ludności wiejskiej, rozwój infrastruktury gospodarczej i cyfryzację oraz działania wspierające wytwarzanie i promocję produktów lokalnych. Do istotnych wyzwań zalicza się też promocja współpracy społeczności lokalnych z producentami oraz większe ukierunkowanie polityki lokalnej na wsparcie finansowe przedsiębiorstw produkcyjnych i gospodarstw rolnych (Kusio i in., 2022).

Ponadto strategię rozwoju obszarów wiejskich powinny uwzględniać zasady rozwoju zrównoważonego, zakładającego realizację celów ekonomicznych i społecznych z równoczesnym zachowaniem wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, które stanowi źródło zasobów produkcyjnych, ale także zasób o szczególnej wartości niekomercyjnej (Wilkin, 2011). Rozwój obszarów wiejskich, poprzez aktywizację działalności gospodarczej, musi odbywać się bez naruszania specyficznych zasobów wsi, tj. środowiska naturalnego, krajobrazu wsi i dziedzictwa kulturowego. Wymaga to podjęcia działań innowacyjnych, które umożliwią efektywniejsze wykorzystanie zasobów naturalnych i różnorodności biologicznej w działalności biznesowej przez rozwój działalności opartych na zasobach przyrodniczych (np. w przemyśle medycznym czy

kosmetycznym), przy jednoczesnej ich ochronie (Żmija, 2022). Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich łączy zatem wiele aspektów: restrukturyzację obszarów wiejskich z wykorzystaniem ich endogenicznego potencjału, dywersyfikację ekonomiczną gospodarstw rolnych, modernizację ekologiczną oraz wielofunkcyjność (Dax i Fischer, 2018), z zachowaniem ochrony środowiska, krajobrazu oraz dziedzictwa kulturowego i tradycji (Patarchanova, 2012).

5. Podsumowanie

Niski poziom rozwoju obszarów wiejskich często jest wynikiem ich peryferyjnego położenia i małej atrakcyjności, aby tam zamieszkać i podejmować działalność gospodarczą. Wiąże się to z niekorzystnymi przemianami demograficznymi, tj. wyludnianiem i starzeniem się ludności, odpływem, zwłaszcza młodych i wykształconych osób, a także niską jakością kapitału ludzkiego i społecznego. Obszary wiejskie charakteryzują się także słabo rozwiniętą infrastrukturą gospodarczą i społeczną, w tym także infrastrukturą społeczeństwa informacyjnego. Barierej rozwoju stanowi także niska intensywność działalności rolniczej oraz ograniczone możliwości podejmowania pracy zarobkowej w działalności pozarolniczej, wynikające z barier finansowych rozwoju przedsiębiorczości oraz niewystarczającej infrastruktury instytucjonalnego wsparcia dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.

Obecnie na wielu obszarach wiejskich następuje zmiana ich tradycyjnej funkcji, utożsamianej z działalnością związaną z produkcją artykułów rolnych i przemysłem spożywczym. Coraz częściej obszary wiejskie pełnią wiele funkcji pozarolniczych, umożliwiając ich mieszkańcom poszukiwanie zatrudnienia w bardziej dochodowych sektorach gospodarki. Zanik tradycyjnych funkcji wiejskich można obserwować szczególnie na obszarach zurbanizowanych, zlokalizowanych wokół dużych ośrodków miejskich, które odznaczają się najwyższym poziomem rozwoju wśród wszystkich typów gmin wiejskich. Powoduje to pogłębiającą się lukę rozwojową pomiędzy zurbanizowanymi gminami podmiejskimi a bardziej peryferyjnie położonymi obszarami wiejskimi, w tym zwłaszcza tradycyjnymi gminami rolniczymi o dużym rozdrobieniu gospodarstw rolnych, które charakteryzują zwykle niższe dochody i mniejsza dostępność infrastruktury.

Pożądanym kierunkiem rozwoju obszarów wiejskich jest stymulowanie ich wielofunkcyjności, przejawiającej się w rozwoju działalności gospodarczej i generowaniu miejsc pracy w sektorach pozarolniczych. W tym celu wymagana jest edukacja ludności wiejskiej oraz instytucjonalne wsparcie przedsiębiorczości przez instrumenty finansowe, rozwój infrastruktury gospodarczej i społecznej oraz promocję współpracy wszystkich interesariuszy obszarów wiejskich.

Dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ważna jest identyfikacja lokalnych zasobów i przewag konkurencyjnych. Istnieją bowiem różne drogi do osiągnięcia celów rozwojowych, które powinny uwzględniać lokalną specyfikę poszcze-

gólnych terytoriów, obejmującą warunki krajobrazowo-przyrodnicze, wykształconą strukturę gospodarki, doświadczenia w zakresie działalności gospodarczej oraz unikatowość lokalnych wyrobów.

Bibliografia

- Abreu, I., Nunes, J. M. i Mesias, F. J. (2019). Can rural development Be measured? Design and application of a synthetic index to Portuguese municipalities. *Social Indicators Research*, 145, 1107-1123. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02124-w>
- Agarwal, S., Rahman, S. i Errington, A. (2009). Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies*, 25(3), 309-321. DOI:10.1016/j.jrurstud.2009.02.003
- Akgün, A. A., Baycan, T. i Nijkamp, P. (2015). Rethinking on sustainable rural development. *European Planning Studies*, 23(4), 678-692. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.945813>
- Artz, G. (2003). Rural area brain drain: Is it a reality? Choices? *The Magazine of Food, Farm and Resource Issues*, (4), 11-16.
- Bański, J. (2011). Uwarunkowania sukcesu gospodarczego na wsi. *Studia PAN KPZK, CXXXVIII*, 61-76.
- Bański, J. i Mazur, M. (2016). Classification of rural areas in Poland as an instrument of territorial policy. *Land Use Policy*, 54, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.02.005>
- Barrett, G. (2015). Deconstructing community. *Sociologia Ruralis*, 55(2), 182-204. <https://doi.org/10.1111/soru.12057>
- Biczkowski, M. i Jezierska-Thöle, A. (2021). The impact of RDP measures on the diversification of agriculture and rural development – Seeking additional livelihoods: The case of Poland. *Agriculture*, 11(3), 253. <https://doi.org/10.3390/agriculture11030253>
- Bonfiglio, A., Camaioni, B., Coderoni, S., Esposti, R., Pagliacci, F. i Sotte, F. (2017). Are rural regions prioritizing knowledge transfer and innovation? Evidence from Rural Development Policy expenditure across the UE space. *Journal of Rural Studies*, 53, 78-87. DOI:10.1016/j.jrurstud.2017.05.005. 656.
- Borowiecki, R., Siuta-Tokarska, B., Thier, A. i Źmija, K. (2018). *Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce wobec wyzwań gospodarki XXI wieku: kontekst ekonomiczno-zarządczy*. Kraków: Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Brandt, F., Josefsson, J. i Spierenburg, M. (2018). Power and politics in stakeholder engagement. *Ecology and Society*, 23(3), 32. <https://doi.org/10.5751/ES-10265-230332>
- Bulderberga, Z. (2015). Rural and urban municipalities in the regions of Latvia development tendencies and challenges. *Economic Science for Rural Development: Integrated and Sustainable Regional Development*, 38, 154-164.
- Casini, L., Boncinelli, F., Gerini, F., Romano, C., Scozzafava, G. i Contini, C. (2021). Evaluating rural viability and well-being: Evidence from marginal areas in Tuscany. *Journal of Rural Studies*, 82, 64-75. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.002>
- Chrzanowska, M. i Zielińska-Sitkiewicz, M. (2018). Multidimensional comparative analysis of socio-economic development of rural areas of the masovian province in years 2004-2016. *19th International Scientific Conference on Economic Science for Rural Development (ESRD). Economic Science For Rural Development*, 48, 284-290. DOI:10.22616/ESRD.2018.096
- Courtney, P. i Moseley, M. (2008). Determinants of local economic performance: Experience from rural England. *Local Economy*, 23(4), 305-318. DOI:10.1080/02690940802408029
- Czapiewski, K. (2011). Czy struktura funkcjonalna warunkuje zaistnienie sukcesu na obszarach wiejskich? *Studia PAN KPZK, CXXXVIII*, 201-218.

- Czudec, A. i Zając, D. (2021). Economic effects of public investment activity in rural municipalities of Eastern Poland. *Ekonomika Regiona [Economy of region]*, 17(2), 644-657. <https://doi.org/10.17059/ekon.reg.2021-2-21>
- Dax, T. i Fischer, M. (2018). An alternative policy approach to rural development in regions facing population decline. *European Planning Studies*, 26(2), 297-315. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361596>
- Delgado, C. (2019). Depopulation processes in European rural areas: A case study of Cantabria (Spain). *European Countryside*, 11(3), 341-369. <https://doi.org/10.2478/euco-2019-0021>
- Deller, S., Kures, M. i Conroy, T. (2019). Rural Entrepreneurship and Migration. *Journal of Rural Studies*, 66, 30-42. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.026>
- Esteban-Salvador, L., Gargallo-Castel, A. F. i P'erez-Sanz, J. (2020). Environmental practices in firms located in underpopulated rural areas in Spain: The case of the province of teruel. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 8993. <https://doi.org/10.3390/ijerph17238993>
- Floridi, M., Pagni, S., Falorni, S. i Luzzati, T. (2011). An exercise in composite indicators construction: Assessing the sustainability of Italian regions. *Ecological Economics*, 70(8), 1440-1447. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.03.003>
- Gautam, Y i Anders, P. (2016). Rural livelihood diversification and household well-being: Insights from Humla, Nepal. *Journal of Rural Studies*, 44, 239-249. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.02.001>
- Green-Leigh, N. i Blakely, E. J. (2017). *Planning local economic development – theory and practice*. SAGE Publications, Inc.
- Hall C., McVittie A. i Moran, D. (2004). What does the public want from agriculture and the countryside? A review of evidence and methods. *Journal of Rural Studies*, 20, 211-225. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2003.08.004>
- Heffner, K. (2011). Regionalny wymiar dychotomii rozwoju obszarów wiejskich. *Studia PAN KPZK, CXXXVIII*, 9-34.
- Heffner, K. i Twardzik, M. (2015). Leaching functions from the outer metropolitan zones (trade, services) – increasing peripherality of small towns and rural areas. *Journal of Economics & Management*, 19(1), 194-209.
- Heffner, K. i Twardzik, M. (2022). Rural areas in Poland – changes since joining the European Union. *European Countryside*, 14(2), 420-438. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0021>
- Heley, J. i Jones, L. (2012). Relational rural: Some thoughts on relating things and theory in rural studies. *Journal of Rural Studies*, 28, 208-217. DOI:10.1016/j.jrurstud.2012.01.011.
- Humlerova, V. (2018). The impact of Human Potential on the Economic Success of Rural Municipalities. *International Business Information Management Association Conference, Innovation Management and Education Excellence Through Vision 2020, I-XI*, 3485-3493.
- Isserman, A. M., Feser, E. i Warren, D. E. (2009). Why some rural places prosper and others do not. *International Regional Science Review*, 32(3), 300-342. DOI:10.1177/0160017609336090
- Jeziarska-Thöle, A. (2013). Modele rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym. *Studia Obszarów Wiejskich, XXXIV*, 23-38.
- Just, M. i Łuczak, A. (2019). Modified positional TOPSIS method for assessing the socio-economic development level of rural municipalities. *17th International Scientific Conference on Hradec Economic Days*, 9(9), 357-368.
- Kamińska, W. (2011). Pozarolnicza aktywność gospodarcza osób fizycznych na obszarach wiejskich w Polsce. *Studia PAN KPZK, CXXXIII*, 103-127.
- Komornicki, T. i Śleszyński, P. (2016). Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego. *Przełqd Geograficzny*, 88(4), 469-488. DOI:10.7163/PrzG.2016.4.3

- Kudełko, J. (2017). Proces rozwoju społeczno-gospodarczego i jego uwarunkowania. W: J. Kudełko (red.), *Wybrane problemy polityki rozwoju społeczno-gospodarczego*. Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Kudełko, J. (2019). Revenue gaps in income taxes in particular types of rural communes. *Research Papers of Wrocław University of Economics and Business*, 63(8), 50-63, DOI:10.15611/pn.2019.8.04
- Kudełko, J., Szmigiel, K. i Żmija, D. (2020). *Społeczno-gospodarczy rozwój gmin wiejskich. Dynamika i zróżnicowanie rozwoju na przykładzie województwa małopolskiego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Kusio, T., Kudełko, J., Borges, A., Delic, A. i Stroila, J. (2022). Are there any differences in rural development challenges within European countries? Social and economic contexts from EU rural leaders. *International Food and Agribusiness Management Review*, 25(5), 737-756. <https://doi.org/10.22434/IFAMR2021.0147>
- Leonidou, E., Christofi, M., Vrontis, D. i Thrassou, A. (2020). An integrative framework of stakeholder engagement for innovation management and entrepreneurship development. *Journal of Business Research*, 119, 245-258. DOI:10.1016/j.jbusres.2018.11.054
- Lopez-Penabad, M. C., Iglesias-Casal, A. i Rey-Ares, L. (2022). Proposal for a sustainable development index for rural municipalities. *Journal of Cleaner Production*, 357, 131876. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131876>
- Meador, J. E. i Skerratt, S. (2017). On a unified theory of development: New institutional economics and the charismatic leader. *Journal of Rural Studies*, 53, 144-155. DOI:10.1016/j.jrurstud.2017.05.007
- Nurzyńska, I. (2016). Przyczyny i przejawy peryferyjności obszarów wiejskich w Polsce. *Więś i Rolnictwo*, 2(171), 123-139. DOI:10.7366/wir022016/05
- Patachanova, E. (2012). Socio-Economic patterns and trends in rural development in EU. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, 3(2), 151-155.
- Perlin, R., Kucerova, S. i Kucera, Z. A. (2010). Typology of rural space in Czechia according to its potential for development. *Geografie*, 115(2), 161-187. <https://doi.org/10.37040/geografie2010115020161>
- Renting, H., Rossini, W. A. H., Groot J. C. J., Van der Ploeg, J. D., Laurent, C., Perraud, D., Stobbelaar, D. J. i Van Ittersum, M. K. (2009). Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework. *Journal of Environmental Management*, 90, 112-123. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.11.014>
- Sorensen, J. F. L. (2018). The importance of place-based, internal resources for the population development in small rural communities. *Journal of Rural Studies*, 59, 78-87. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.01.011>
- Standar, A. i Kozera, A. (2019). The role of local finance in overcoming socioeconomic inequalities in Polish rural areas. *Sustainability*, 11(20), 5848. <https://doi.org/10.3390/su11205848>
- Stanny, M., Rosner, A. i Komorowski, Ł. (2018). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. DOI:10.7366/90066MRO-WIII
- Stanny, M., Komorowski, Ł. i Rosner, A. (2021). The socio-economic heterogeneity of rural areas: Towards a rural typology of Poland. *Energies*, 14(16), 5030. <https://doi.org/10.3390/en14165030>
- Steiner, A. i Teasdale, S. (2019). Unlocking the potential of rural social enterprise. *Journal of Rural Studies*, 70, 144-154. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.021>
- Tomal, M. (2021). Analysing the coupling coordination degree of socio-economic infrastructural development and its obstacles: The case study of Polish rural municipalities. *Applied Economics Letters*, 28(13), 1098-1103. <https://doi.org/10.1080/13504851.2020.1798341>

Wilkin, J. (2011). Wielofunkcyjność wsi i rolnictwa a rozwój zrównoważony. *Wies i Rolnictwo*, 4(153), 27-39. DOI:10.22004/ag.econ.231380

Žmija, K. (2022). *Innowacyjność przedsiębiorstw sektora MSP w świetle rozwoju obszarów wiejskich*. Warszawa: Difin.

Problems and Challenges of Rural Areas Development

Abstract: Rural development manifests itself through the transformation of the economic and social potential of the rural areas over time, which improves the earning potential and living conditions of the population. Rural areas face a number of important development problems and challenges related to socio-economic, natural and cultural conditions. They are the subject of wide-ranging research addressing the issue of rural development, the factors and conditions of this process and the ways of its stimulation, as well as the structural transformations taking place. The aim of the article is to review theoretical findings and results of empirical studies, Polish and foreign, in the field of problems, factors and challenges of socio-economic development in rural areas.

Keywords: development factors, rural areas, socioeconomic development.